

תרבות בעירבון מוגבל

עלא מחאג'נה¹

השחתת האתר הארכיאולוגי בעבדת עורר זעזוע ציבורי עמוק, ובצדק. חבל רק שהניסיון לפנות יותר מאלף בדווים אזרחי ישראל מכפר לא מוכר סמוך - שהוקם לפני יותר מ-50 שנה בהוראת המדינה - לא עורר רגשות דומים

בתחילת אוקטובר פורסמו באמצעי התקשורת ידיעות על השחתת אתר העיר הנבטית העתיקה עבדת. בידיעות צוין, כי במעשה ההשחתה חשודים שניים מתושבי "הפזורה הבדווית". לפי חלק מהדיווחים, המניע העיקרי היה נקמה על הריסת בתים של בדווים בנגב.

כ-50 ק"מ מצפון לאתר שבו שכנה העיר הנבטית נמצא כפר לא מוכר ושמו עתיר-אום אל-חיראן. הכפר הוקם ב-1956, לא רק בהסכמת הממשל הצבאי שאליו היו כפופים אז הערבים אזרחי ישראל, אלא אף בהוראתו. תושביו, כולם בדווים בני שבט אבו-אלקיעאן, עברו אליו לאחר שהצטוו על ידי הממשל הצבאי לפנות אדמות באזור ואדי זובאלה, שעליהן ישבו עד קום המדינה. האדמות שייכות מאז לקיבוץ שובל. בכפר גרים כיום יותר מאלף נפש, ומלבד עתיר-אום אל-חיראן אין להם בית אחר.

בתחילת 2004 פתחה המדינה בצעדים לפינוי הכפר. היא שלחה לתושבים כתבי תביעה לפינוי בתיהם והגישה בקשות להוצאת צווי הריסה לבתים שהתבקש פינוים. בתביעות, שהוגשו לבית המשפט השלום בבאר שבע, נטען, כי תושבי הכפר הם "פולשים" ו"מסיגי גבול". המדינה נמנעה מלהצביע על קיומו של אינטרס ציבורי כלשהו העומד מאחורי דרישת הפינוי.

לפני כשלושה חודשים נעתר בית המשפט לשתיים מתביעות הפינוי והורה להוציא שתי משפחות בכפר מבתיהן. למעשה, פסק דין זה סולל את הדרך לקבלת עשרות התביעות האחרות שהוגשו נגד יתר המשפחות, וכך החל בפועל פינוי הכפר עתיר-אום אל-חיראן וריקונו מתושביו.

עדאלה, המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל, הגיש ב-21 באוקטובר ערעור על פסק הדין לבית המשפט המחוזי בבאר שבע. בערעור הועלו טיעונים רבים, שהעיקרי בהם הוא, כי משהוכח שתושבי הכפר אינם פולשים אלא "בני רשות", היה בית המשפט צריך לדחות את תביעות הפינוי. משלא הצביעה המדינה על קיומו של אינטרס ציבורי המצדיק את ביטול זכותם לגור בכפר, היו צריכים לעמוד לזכות התושבים שיקולים שונים, שאפשר לסכמם במלה אחת: צדק. בהם אפשר למנות ישיבה בכפר במשך יותר מ-50 שנה, הנוודות שנכפתה על בני השבט, ההשקעה רבת השנים של התושבים ביישוב החדש. כל אלה ואחרים היו צריכים להביא לדחיית התביעות.

¹ הכותב הוא עורך דין בארגון עדאלה.

בדיון בבית המשפט השלום התברר, כי המדינה מבקשת לפנות את תושבי עתיר-אום אל-חיראן בגלל רצונה להקים על אדמותיהם יישוב יהודי חדש, חירן שמו. תושבי הכפר הלא מוכר תהו: אם תכלית הפינוי היא ייעוד אדמותיהם למגורים, מדוע לא להשאיר אותם במקום באמצעות הכשרת כפרם והכללתו בתוכניות המתאר של האזור? פינוי הכפר גם עומד בניגוד לדו"ח ועדת גולדברג, שבדקה את סוגיית ההתיישבות הבדווית והמליצה על הכשרת הכפרים הלא מוכרים בנגב.

במאמר קצר אי אפשר להיכנס לכל ההיבטים המשפטיים העולים מתביעות הפינוי, אבל זו הזדמנות לזרוע אור על תופעה אבסורדית שנחשפה בשני האירועים שתוארו כאן: בעוד התקשורת והציבור בכללותו יוצאים מגדרם מהמעשה הנפשע של השחתת האתר הארכיאולוגי עבדת, ודוברים אינם חוסכים מלים נרגשות לתיאור תחושתם - "בית קברות" ו"הלב נקרע" היו רק חלק מהביטויים - הריסת כפר שלם ופינוי של יותר מאלף אזרחים על ידי המדינה עוברים בשקט מופתי.

אזכור השתייכותם של החשודים בהשחתת האתר עבדת ל"פזורה הבדווית" רק הוסיף שמן למדורה. הוא סייע להבליט את ההבדל בין "אנחנו" - חברה המקדשת ערכים של היסטוריה, תרבות, ארכיאולוגיה ולימוד, לבין "הם" - תושבי הפזורה מפירי החוק. הריסת הבתים של הבדווים בנגב על ידי המדינה הוצנעה, עד שלא היה לה כל זכר.

אין חולק על חשיבות השמירה על ערכי התרבות, ובכלל זה על אתרים ארכיאולוגיים. ודאי שאין כוונה להצדיק מעשי ונדליזם באשר הם. עם זאת, כולנו צריכים להיות ערים לכך שהחרבת כפר שלם, שהוקם לפני יותר מ-50 שנה בהוראת המדינה ובהסכמתה, רק כדי להקים תחתיו יישוב יהודי, אינה נופלת בחומרתה מהחרבת עבדת.

האדישות של החברה והתקשורת כלפי טיפול המדינה באזרחיה הבדווים, שבאה לביטוי בפינוי עתיר-אום אל-חיראן, חושפת את פרצופה הצבוע של החברה. ביד אחת היא מגינה על אתרים ארכיאולוגיים עתיקי יומין ומראה שחשובים לה ערכים תרבותיים, ואילו ביד השנייה היא הורסת כפר שלם ומפנה את אלף תושביו.

באותה מידה שהחברה מגינה על ערכי היסטוריה ותרבות עליה לשמור גם על ההווה של אזרחיה ועל עתידם. צעד כזה כשלעצמו מקדם אף הוא ערכים תרבותיים.